

Nr 159.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till anordnande av en allmän jordbruksräkning; given Stockholms slott den 5 mars 1920.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att för anordnande av en allmän jordbruksräkning å *extra stat* för år 1921 anvisa ett reservationsanslag av kronor 70,000.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Alfred Petersson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 mars 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
UNDÉN,
THORSSON,
HOLMQUIST,
OLSSON.

Departementschefen, statsrådet Petersson anförde:

I punkten 118 av nionde huvudtiteln i årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att i avbidan på blivande proposition angående anslag till insamlande av jordbruksstatistiska uppgifter genom lokalundersökningar för ändamålet å extra stat för år 1921 beräkna ett anslag av 80,000 kronor. Anledningen härtill var, att fråga uppkommit om omläggning av jordbruksstatistiken och att denna fråga hänskjutits till utredning av sakkunniga, vilka enligt bemyndigande tillkallats av statistiska centralbyrån och lantbruksstyrelsen.

Nu hava ämbetsverken med skrivelse den 30 januari 1920 överlämnat avskrift av det utlåtande, som avgivits av de sakkunniga, nämligen lantbruksskolföreståndaren Axel Bosin, direktören Gustaf Leufvén, jordbrukskonsulenten K. G. Nordin och godsägaren John Scharp. Ur ämbetsverkens skrivelse må följande här återgivas:

»Anledningen till att frågan om jordbruksstatistikens organisation nu upptagits är, att de s. k. jordbruksstatistiska lokalundersökningar, vilka enligt den för rikets officiella jordbruksstatistik fastställda planen från och med år 1913 årligen ägt rum inom omkring en åttondel av riket, med innevarande år skola hava utförts inom hela landet och således, under förutsättning av oförändrad organisation, en ny undersökningsperiod år 1921 skall taga sin början. De av ämbetsverken tillkallade sakkunniga hava därför i första hand tagit under övervägande, huruvida ifrågasvarande lokalundersökningar böra bibehållas även efter utgången av innevarande undersökningsperiod, och därvid kommit till den slutsatsen, att en omläggning av jordbruksstatistiken vore nödvändig, så att de för denna statistik grundläggande uppgifterna hädanefter borde insamlas genom allmänna, samtidigt för hela landet utförda räkningar, grundade på uppgiftsplikt från jordbrukarna själva och anordnade efter i huvudsak samma metod, som kommit till användning vid de under de senaste åren utförda arealinventeringarna och husdjursräkningarna. Dylika allmänna jordbruksräkningar borde enligt sakkunnigas mening utföras vart annat år.

Med stöd av de erfarenheter, som hittills vunnits beträffande de jordbruksstatistiska lokalundersökningarna, vilja ämbetsverken till en början framhålla, att de härigenom för varje särskild brukningsdel insamlade uppgifterna i stort sett visat sig fullt tillfredsställande, och att man icke torde kunna förvänta, att genom någon annan insamlingsmetod ett fullständigare och i detalj mera tillförlitligt primärmaterial skall kunna erhållas.

Detta förhållande är givetvis av den allra största betydelse, då det gäller att bedöma lokalundersökningarnas lämplighet, eftersom det för jordbruksstatistiken icke mindre än för all annan statistik är en grundläggande fordran, att materialet är så tillförlitligt som möjligt. Härjämte måste emellertid av varje statistiskt material fordras, att det skall kunna fullt utnyttjas för det ändamål, för vilket detsamma insamlats. Den officiella jordbruksstatistiken har två huvudsakliga uppgifter att fylla, nämligen dels att för varje år framlägga siffror till belysning av de årliga förändringarna i jordbrukets beskaffenhet och avkastning, dels att införskaffa och sammanställa material för en ingående beskrivning av jordbrukets ståndpunkt samt för ekonomiska studier av jordbruksdriften.

För att jordbruksstatistiken skall kunna på ett tillfredsställande sätt fylla den förstnämnda uppgiften, kräves i främsta rummet, att den genom årligen införskaffade uppgifter angående arealen av de särskilda växtslagen följer växlingarna i den odlade jordens användning, då endast härigenom en säker utgångspunkt kan skapas för beräkningen av de för varje år oundgängligen nödvändiga uppgifterna om skördens storlek. Önskligt är även, att genom jordbruksstatistiken uppgifter årligen erhållas angående antalet husdjur. Den omständigheten, att lokalundersökningarna icke utförts på en gång över hela landet utan under innevarande undersökningsperiod äro fördelade på åtta år, har i detta avseende medfört den olägenheten, att inga fullständiga årssiffror erhållits för hela landet vare sig angående åkerjordens användning eller angående kreatursantalet. Denna olägenhet har framträtt särskilt starkt under de gångna krisåren med deras stora växlingar i båda dessa avseenden, varigenom upprepade husdjursräkningar och arealinventeringar måst företagas. På grund av jordbruksstatistikens nuvarande organisation har således på detta område ett omfattande dubbelarbete måst utföras, som givetvis medfört betydande kostnader.

Även om vid en återgång till mera normala förhållanden jordbruket givetvis

icke kommer att vara underkastat så starka växlingar som under den nu snart tillämpliga åttaårsperioden, undergår dock jordbrukets produktionsförhållanden alltid större eller mindre förändringar från år till år, vilka det visat sig mycket svårt att med jordbruksstatistikens nuvarande organisation på ett tillfredsställande sätt följa. Därest lokalundersökningarna för framtiden skulle komma att bibehållas och därvid alltjämt endast en del av landet årligen skulle undersökas, torde det därför med säkerhet komma att visa sig nödvändigt att med längre eller kortare tids mellanrum utföra allmänna arealinventeringar och husdjursräkningar.

De ur principiell synpunkt allvarligaste olägenheterna med lokalundersökningarna möta emellertid, då det vid dem insamlade materialet skall användas för en beskrivning av jordbrukets ståndpunkt eller för undersökning av jordbrukets drift. Såsom de sakkunniga framhållit, erbjuder ett material, som insamlats under loppet av flera år, icke någon lämplig grundval för en jämförelse mellan jordbrukets ståndpunkt eller kreatursstammens storlek inom olika delar av landet eller av ett och samma län. Såväl jordbrukets regelbundet fortgående utveckling som tillfälligt inträffade rubbningar kunna nämligen göra uppgifter, som insamlats under olika år, med varandra mindre jämförbara, varigenom en jämförelse mellan olika trakter kan bli fullkomligt missvisande. Så skulle en redogörelse för kreaturskötselns omfattning inom två närgränsande härad giva en oriktig bild av förhållandena, om det ena häradet undersökts ett år med normal kreatursstam, medan uppgifterna från det andra häradet insamlats under ett år, då kreatursstammen vore starkt minskad. Icke heller skulle de under loppet av åtta år insamlade uppgifterna för ett län kunna giva en riktig bild av jordbrukets ståndpunkt inom länets olika delar, då jordbruket under denna tidrymd kan hava undergått betydliga förändringar. Ett villkor för att ett jordbruksstatistiskt material skall kunna fullt utnyttjas för jämförelser ur geografisk synpunkt, är därför, att detsamma är insamlat vid en och samma tidpunkt, vilket villkor icke kan fyllas av den svenska jordbruksstatistiken, om den bygges uteslutande på partiella lokalundersökningar.

Av jordbruksstatistiken måste vidare fordras, att materialet bearbetas på sådant sätt, att en analys möjliggöres av jordbrukets karaktär vid gårdar av olika storlek, men även en dylik undersökning leder lätt, såsom de sakkunniga närmare framhållit, till missvisande resultat, om den bygger på material, som insamlats under olika år, då åkerjordens användning och kreatursstammens storlek samt i ännu högre grad skördeutfallet kunna hava varit helt olika.

De nu senast påpekade olägenheterna hava på grund av de starka rubbningar, som jordbruket under krisären varit underkastat, i hög grad gjort sig gällande under den innevarande undersökningsperioden och komma att, då en sammanfattning av siffrorna för hela åttaårsperioden skall göras, omöjliggöra ett fullständigt utnyttjande av materialet och i hög grad förringa värdet av de slutsatser, som därav kunna dragas. Men olägenheterna komma att framträda även under mera normala förhållanden och kunna icke undvikas, så länge de för jordbruksstatistiken grundläggande uppgifterna insamlas efter den nu tillämpade metoden.

Såsom av det sagda framgår, medför den nuvarande organisationen av lokalundersökningarna, att materialets fullständiga utnyttjande försvåras och i vissa avseenden helt omöjliggöres, varigenom den svenska jordbruksstatistiken för närvarande icke kan helt fylla de krav, som med rätta böra kunna ställas på densamma.

På de i det föregående anförda skälen anse ämbetsverken, i likhet med de sakkunniga, att vid den nuvarande undersökningsperiodens utgång lokalundersökningarna böra upphöra och att för framtiden de för jordbruksstatistiken grundläggande uppgifterna i stället böra insamlas genom allmänna, samtidigt för hela landet utförda räkningar. De fördelar, som härigenom skulle vinnas och som i främsta rummet bestå i väsentligt ökade möjligheter att fullständigt bearbeta och utnyttja ett homogent och likformigt material, äro redan i det föregående berörda.

Ämbetsverken äro emellertid för sin del fullt medvetna om, att även dylika allmänna räkningar såväl i organisation som genomförande erbjuda åtskilliga svårigheter, av vilka den betydelsefullaste är erhållandet av fullständiga och tillförlitliga primäruppgifter. Det är otvivelaktigt så, att bland många jordbrukare den exakta kännedomen om deras jordbruk är ganska ringa, och att det för dem är förenat med svårigheter att därom lämna siffermässiga uppgifter. De under krisåren utförda arealinventeringarna och husdjursräkningarna hava dock, enligt vad statistiska centralbyrån kunnat konstatera, ådagalagt möjligheten av att i vårt land genom allmänna räkningar erhålla de för jordbruksstatistiken viktigaste uppgifterna på ett i huvudsak tillfredsställande sätt.

Värdet av det genom dylika allmänna räkningar insamlade materialet beror emellertid i hög grad på lämpligheten hos de lokala organ, som ute i landet närmast skola ombesörja räkningens utförande. Dessas uppgift kommer främst att bliva att från de uppgiftsskyldiga införskaffa uppgifterna och att vid behov biträda dem vid blankettens ifyllande samt därjämte att underkasta materialet en första granskning. Underlåta de lokala myndigheterna att på ett tillfredsställande sätt fullgöra dessa uppgifter, är det för det ämbetsverk, som skall utföra materialets bearbetning, förenat med mycket stora svårigheter att åstadkomma rättelse. Ämbetsverken hysa dock förhoppning om att frågan om den för de allmänna räkningarnas utförande nödvändiga lokala organisationen skall kunna lösas på ett sätt, som innebär garantier för, att de allmänna jordbruksräkningarna även i avseende på materialets tillförlitlighet skola giva ett tillfredsställande resultat.

Beträffande kostnaderna för räkningarnas genomförande hava de sakkunniga beräknat ersättningen till de lokala myndigheterna samt kostnaderna för kontroll och för uppläggande av föreslagna liggare till omkring 210,000 kronor för varje räkning. Motsvarande kostnader för lokalundersökningarna hava av ämbetsverken i underdånig skrivelse den 6 september 1919 beräknats till 640,000 kronor. Utgår man från att de här ifrågasatta, allmänna räkningarna skola företagas vart tredje år, såsom ämbetsverken här nedan föreslå, skulle sålunda årskostnaden härför komma att utgöra 70,000 kronor. De årliga utgifterna för uppgiftsinsamlingen genom lokalundersökningar kunna vid en femårig undersökningsperiod beräknas till omkring 130,000 kronor.

Ämbetsverken äro icke i tillfälle att nu framlägga något definitivt förslag över kostnaderna med det ifrågasatta nya systemet, men hålla dock före, att kostnadsfrågan icke kommer att utgöra något hinder för en övergång till ett system med periodvis återkommande allmänna räkningar.

De sakkunniga hava i sitt betänkande föreslagit, att allmänna jordbruksräkningar måtte anordnas vart annat år, och att för mellanliggande år summariska uppgifter borde införskaffas angående förändringarna i åkerjordens användning och kreaturens antal. Ämbetsverken äro visserligen eniga med de sakkunniga beträffande

fördelarna av ofta återkommande räkningar, då svårigheterna att erhålla tillförlitliga uppgifter växa, ju mera tidrymden mellan räkningarna utsträcker, men anse dock, att räkningar vart annat år skulle draga allt för stora kostnader. Om räkningar anordnas vart tredje år, torde det icke behöva möta oöverstigliga svårigheter att jämväl för de mellanliggande åren erhålla någorlunda tillförlitliga uppgifter. Då arealinventering och husdjursräkning ägt rum år 1919, synes därför den första allmänna jordbruksräkningen lämpligen böra anordnas sommaren 1922. Under sådana förhållanden skulle några utgifter för insamlande av jordbruksstatistiska uppgifter under år 1921 icke behöva beräknas. Det av Eders Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition för ifrågasvarande ändamål beräknade anslaget å 80,000 kronor torde emellertid böra beviljas och liksom förut givas formen av reservationsanslag, så att det kan tagas i anspråk för anordnande av en allmän jordbruksräkning år 1922.

Beträffande det av de sakkunniga framlagda förslaget till de allmänna räkningarnas genomförande anse ämbetsverken icke nödigt att nu ingå på någon närmare behandling. Därtill torde ämbetsverken få anledning återkomma, sedan förslaget inom ämbetsverken hunnit underkastas en mera ingående prövning.

Ämbetsverken vilja i detta sammanhang beröra den för räkningarnas lyckliga genomförande synnerligen viktiga frågan, vilka lokala organ som närmast skola ombesörja materialets insamlande och första granskning. De sakkunniga hava härför föreslagit odlingsnämnderna såsom de tills vidare lämpligaste lokala organen. Samtidigt hava de emellertid hänvisat på den ifrågasatta omorganisationen av hushållningssällskapen och därvid som sin mening framhållit, att därest hushållningssällskapen framdeles komma att inom varje socken erhålla underavdelningar, dessa skulle vara synnerligen lämpliga att fungera som lokala organ för jordbruksstatistiken. Med anledning härav hava de sakkunniga i skrivelse till statistiska centralbyrån och lantbruksstyrelsen framhållit önskvärdheten av, att de sakkunnigas förslag i denna punkt måtte hänskjutas till de inom jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga för hushållningssällskapens organisation.

Utan att heller i denna fråga nu inlåta sig på en realprövning vilja ämbetsverken dock erinra, att odlingsnämnderna enligt nu gällande bestämmelser icke äro permanenta, varför uppdraget att fungera som kommunala organ för jordbruksstatistiken icke kan definitivt överlämnas till dem, förrän frågan om deras bestånd för framtiden blivit avgjord. I likhet med de sakkunniga finna ämbetsverken det önskligt, att de för hushållningssällskapens omorganisation tillkallade sakkunniga beredes tillfälle att taga del av förslaget i denna punkt.

Till ovanstående har lantbruksstyrelsen för sin del velat tillägga, att det varit med stor tvekan, som styrelsen givit sin anslutning till ovan föreslagna omläggning av jordbruksstatistiken. Å ena sidan lär det nämligen icke vara tvivel underkastat, att bristerna i det nuvarande systemet med lokalundersökningar i synnerligen hög grad markerats genom de av kristiden framkallade genomgripande förändringarna i jordbruksdriften. Å andra sidan har styrelsen en stark känsla därav, att befogade anmärkningar kunna riktas jämväl mot det ifrågasatta nya systemet med periodvis återkommande allmänna jordbruksräkningar. I sådant hänseende må framhållas, att den föreslagna förändringen säkerligen kommer att väsentligt förminska det insamlade materialets tillförlitlighet, även om det visar sig,

att materialet skulle kunna insamlas i huvudsaklig överensstämmelse med vad de sakkunniga föreslagit. Lantbruksstyrelsen är emellertid övertygad därom, att det i flera hänseenden kommer att möta avsevärda svårigheter att i praktiken tillämpa den av de sakkunniga föreslagna materialuppsamlingsmetoden. Särskilt gäller detta möjligheten att ute i orterna finna personer, villiga och kompetenta att i den utsträckning, förslaget fordrar, biträda, ej endast vid införskaffande av de statistiska primäruppgifterna utan även vid den omfattande och ingående granskning, som dessa uppgifter tvivelsutan som regel måste underkastas.

Enligt lantbruksstyrelsens mening får ej heller förbises, att dylika periodvisa räkningar kunna inträffa just under sådana år, som i ett eller flera hänseenden äro abnorma för jordbruksdriften, och att sålunda resultaten av måhända flera räkningar i en följd bliva tämligen missvisande.

Vad som under ärendets handläggning anförts mot det vid de nuvarande lokalundersökningarna erhållna primärmaterialalets användbarhet och utnyttjande för olika statistiska ändamål har emellertid syns lantbruksstyrelsen vara av beskaffenhet att påkalla en omläggning i undersökningsmetoden.

Med åberopande av det ovan anförda få ämbetsverken hemställa, det tacktes Eders Kungl. Maj:t,

dels i proposition till riksdagen föreslå, att å extra stat för år 1921 måtte beviljas ett reservationsanslag å 80,000 kronor för bestridande av kostnaderna för en allmän jordbruksräkning under år 1922;

dels ock att det av inom statistiska centralbyrån och lantbruksstyrelsen tillkallade sakkunniga avgivna utlåtande angående jordbruksstatistikens omorganisation måtte överlämnas till de inom jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga för hushållningssällskapens omorganisation att av dem beaktas vid fullgörande av dem lämnat uppdrag.»

Till fullständigande av den utav ämbetsverken lämnade redogörelsen för de sakkunnigas utlåtande vill jag meddela, att dessa anført, att då jordbruksstatistiken enligt deras mening helt och hållet måste anses som ett statsintresse, intet skäl finnes att låta hushållningssällskapen vidare bidra till kostnaderna, utan borde dessa i sin helhet bestridas av statsmedel. Såväl de sakkunnigas som ämbetsverkens kostnadsberäkning utgår från denna förutsättning.

Departements-
chefen.

För egen del finner jag det obestriddigt att, ehuru det nuvarande systemet med lokalundersökningar varit i bruk en jämförelsevis kort tid, vägande anmärkningar kunna riktas mot att låta den jordbruksstatistiska undersökningen av landet ske genom dylika undersökningar, som under varje år av en viss period — hittills åtta år — gälla blott en viss del av landet. Användbarheten av de erhållna uppgifterna blir genom detta insamlings sätt i högst väsentlig grad förringad. Jag anser det därför i likhet med de sakkunniga och ämbetsverken önskligt, att systemet omläggas till periodvis återkommande samtidiga undersökningar över hela landet. Denna metod beräknas också draga mindre kostnader

i genomsnitt per år. Jag förbiser emellertid ingalunda att, såsom ämbetsverken ock framhållit och isynnerhet betonats av lantbruksstyrelsen i dess särskilda yttrande, avsevärda svårigheter kunna beräknas möta vid ett lämpligt organiserande av detta system och att en viss fara kommer att förefinnas för att de erhållna uppgifterna icke bliva fullt tillförlitliga. Härvidlag beror emellertid mycket på det sätt, på vilket de föreslagna allmänna räkningarna genomföras. Då ämbetsverken icke nu upptagit denna fråga till behandling, torde även jag nu få lämna densamma åsido och vill endast betona, att den synes tarva noggrant övervägande. Särskilt bör därvid beaktas frågan om de organ, genom vilka räkningen skall ske. Att såsom de sakkunniga förordat bibehålla de nu existerande kommunala odlingsnämnderna synes mig icke böra ifrågakomma enbart för handhavandet av dessa statistiska uppgifter. Däremot anser jag det mycket lämpligt, att de för utredning av frågan om hushållningssällskapens omorganisation tillkallade sakkunniga anbefallas yttra sig över förslaget i denna punkt.

I det skick ärendet i detta hänseende för närvarande föreligger anser jag det icke heller lämpligt att nu taga ställning till frågan, huruvida staten skall ensam åtaga sig kostnaderna för ifrågavarande allmänna jordbruksräkningar, utan synes mig denna fråga böra få bero på ytterligare prövning och lämpligen böra underställas nästkommande års riksdag. Jag vill emellertid erinra, att enligt nu gällande bestämmelser hushållningssällskapen skola i regel bestrida hälften av kostnaderna för lokalundersökningarna men i visst fall kunna av staten erhålla ökat bidrag. I förenämnda punkt 118 av nionde huvudtiteln har förordats, att statens andel skulle för år 1920 liksom i fråga om fiskeristatistiken höjas till tre fjärdedelar med bibehållen möjlighet för hushållningssällskapen till ökat bidrag i visst fall.

Om än således ärendet i åtskilliga viktiga hänseenden tarvar ytterligare utredning, bör dock anslag till en allmän jordbruksräkning redan nu äskas för att så jämnt som möjligt å olika års budget fördela de behöfliga anslagen. I likhet med ämbetsverken anser jag, att dylika räkningar icke böra återkomma oftare än vart tredje år. Totalkostnaden för en sådan räkning har av de sakkunniga approximativt beräknats till 210,000 kronor, vilket, om beloppet fördelas på tre år, gör 70,000 kronor för år. Ämbetsverken, som ansett den första räkningen böra äga rum år 1922 och förklarat sig icke vara i tillfälle att nu framlägga något definitivt förslag över kostnaderna enligt det nya systemet, hava tillstyrkt, att det i statsverkspropositionen beräknade beloppet av 80,000 kronor måtte äskas å extra stat för år 1921. För min del anser jag,

att man bör utgå från, att den första räkningen icke äger rum förr än år 1923. Det är givetvis ur budgetssynpunkt påkallat, att de statsanslag, som beräknas erforderliga för räkningens bekostande, finnas till fullo anvisade senast å det års stat, då räkningen sker. Med beaktande att visserligen förenämnda approximativa kostnadsberäkning kan visa sig vara för låg men att i stället tanken på att fortfarande kräva ett visst mindre bidrag från hushållningssällskapen icke nu bör övergivas, anser jag statsanslaget för år 1921 icke böra sättas högre än till 70,000 kronor.

På grund av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för anordnande av en allmän jordbruksräkning å *extra stat* för år 1921 anvisa ett reservationsanslag av kronor 70,000.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan blev av Hans Maj:t Konungen bifallen; och skulle proposition i ämnet av den lydelse, bilaga . . . till detta protokoll utvisar, avlåtats till riksdagen.

Ur protokollet:

H. Mellström.

